

Η ΘΑΣΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΘΑΣΙΤΕΣ ΣΤΗΝ ΕΘΝΙΚΗ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ

Τάσος Χατζηαναστασίου

Όπως είναι γνωστό το μεγαλύτερο μέρος της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης βρέθηκε κατά τη διάρκεια της Κατοχής στη βουλγαρική ζώνη, η οποία περιελάμβανε και τα νησιά Θάσος και Σαμοθράκη. Μετά από λίγες εβδομάδες γερμανικής κατοχής, στις 14 Μαΐου 1941 εισέβαλε στην περιοχή η 1η βουλγαρική στρατιά για να αναλάβει την «τήρηση της τάξης και της ασφάλειας» καθώς και τη φρούρηση της περιοχής απέναντι σε τυχόν απόβαση των συμμάχων.

Ο βουλγαρικός στρατός αποβιβάστηκε στη Θάσο στις 15 Μαΐου και άρχισε την οργάνωση της άμυνας της περιοχής μια και κατά έναν παράδοξο τρόπο το νησί μεταβλήθηκε ξαφνικά στο νοτιότερο σύνορο της... βουλγαρικής επικράτειας. Εδώ όμως θα κάνουμε μια παρέκβαση. Παρά το γεγονός ότι οι Βούλγαροι ουδέποτε αμφισβήτησαν την ελληνικότητα της Θάσου¹, σε αντίθεση με την υπόλοιπη Μακεδονία και Θράκη, που ακόμη και σήμερα τις θεωρούν βουλγαρικές περιοχές, την συμπεριλάμβαναν πάντοτε στις εδαφικές τους σε βάρος της Ελλάδας διεκδικήσεις θεωρώντας την ως μια φυσική προέκταση της απέναντι στεριάς. Η λογική αυτή με βάση την οποία και η Τουρκία σήμερα διατυπώνει διεκδικήσεις σε βάρος ελληνικών νησιών του Αιγαίου στηρίζεται κυρίως σε πολιτικά και στρατιωτικά κριτήρια. Ο έλεγχος των νησιών που βρίσκονται σε μικρή απόσταση από την ακτή εξασφαλίζει την καλύτερη άμυνα της ηπειρωτικής ενδοχώρας. Τώρα εάν σε αυτά τα νησιά δεν κατοικεί ούτε ένας Βούλγαρος ή ούτε ένας Τούρκος, μικρή σημασία έχει. Η γεωστρατηγική είναι ζήτημα συσχετισμού δύναμης και σπανίως λαμβάνονται υπόψη οι επιθυμίες των λαών. Στην περίπτωση της Ανατολικής Μακεδονίας και της Θράκης και κατά συνέπεια της Θάσου επιβλήθηκε η θέληση της ναζιστικής τάξης πραγμάτων. Άλλωστε σ' ένα μικρό νησί ο πληθυσμός «μεταβάλλεται» εύκολα με τη μέθοδο της εκδίωξης των ντόπιων και της εγκατάστασης εποίκων. Τα παραδείγματα των νησιών Ίμβρος και Τένεδος, στα οποία κατοικούσαν αποκλειστικά σχεδόν Έλληνες στις αρχές του εικοστού αιώνα, είναι χαρακτηριστικά. Αυτή θα ήταν πιθανότατα

1. Jaranov Dimitr, "Harodnostijat sustav na naselenijeto v Belomorskata oblast prez poslednite osemdeset godini", *Belomorski Pregled*, 1, 1942, 291-317.

και η μοίρα της Θάσου, αν η εξέλιξη των πραγμάτων στην Ανατολική Μακεδονία ήταν διαφορετική.

Στις 28 Μαΐου ο βουλγαρικός στρατός αντικατέστησε πλήρως τον αποχωρήσαντα γερμανικό στα καθήκοντα της παράκτιας άμυνας της Ανατολικής Μακεδονίας και της Θράκης². Το 164ο τάγμα πεζικού του γερμανικού στρατού που στάθμευε στη Θάσο αποχώρησε και τη φρούρηση του νησιού ανέλαβαν από βουλγαρικής πλευράς ένα τάγμα του 25ου Συντάγματος και ένας λόχος του 24ου Συντάγματος πεζικού, ενώ το 443ο Σμήνος της βουλγαρικής αεροπορίας ανέλαβε ανιχνευτικά καθήκοντα σε όλο το μήκος των ακτών από τη Θεσσαλονίκη μέχρι την Αλεξανδρούπολη. Παράλληλα συστάθηκε ο λεγόμενος «Στόλος του Αιγαίου», ο οποίος είχε ως αποκλειστικό καθήκον τη φύλαξη των νησιών Θάσος και Σαμοθράκη³. Από το 1942 τις χερσαίες δυνάμεις στο νησί αποτελούσαν τέσσερις λόχοι τάγματος πεζοναυτών, ο πέμπτος λόχος του οποίου είχε αναλάβει τη φρούρηση της Σαμοθράκης. Η Θάσος περιελήφθη στη δεύτερη στρατιωτική διοικητική περιφέρεια μαζί με τη Δράμα, την Καβάλα, την Ελευθερούπολη, τη Χρυσούπολη και την Ξάνθη⁴.

Από το Νοέμβριο του 1943 κι ενώ η βουλγαρική κατοχή είχε επεκταθεί μέχρι την Επανομή, το Κιλκίς και την περιοχή της Νιγρίτας και εθεωρείτο από τον Άξονα πολύ πιθανή μια συμμαχική απόβαση στα Βαλκάνια, ενισχύθηκαν ακόμη περισσότερο τα αμυντικά έργα και η στρατιωτική παρουσία του βουλγαρικού στρατού στα παράλια της περιοχής ανάμεσα στη Θεσσαλονίκη και την Αλεξανδρούπολη. Για το σκοπό αυτό συστάθηκε η 2η βουλγαρική στρατιά, η οποία το Μάρτιο του 1944 αριθμούσε τους 58528 άντρες⁵. Το ίδιο διάστημα ενισχύθηκε και η φρουρά της Θάσου, στην οποία πλέον στάθμευε ένα τάγμα πεζοναυτών, ένα τάγμα και μια ακόμη διμοιρία πεζικού με βαρύ οπλισμό, και μια πυροβολαρχία. Μάλιστα η διαταγή ήταν σαφής: σε περίπτωση συμμαχικής επίθεσης τα νησιά Θάσος και Σαμοθράκη έπρεπε να κρατηθούν μέχρι τέλους καθώς θεωρούνταν τα προκεχωρημένα φυλάκια της άμυνας αυτού του ίδιου του βουλγαρικού κράτους και ολόκληρης της κατεχόμενης από τον Άξονα βαλκανικής χερσονήσου⁶.

2. *Daskalov Georgi-Koev Ivan*, "Ystanoviavane I izgrazdane na bulgarskata voenna vlast v Belomoriето (April-July 1941g), *Voennistoricheski Sbornik*, 5, 1990, 120-121.

3. *Vitanov Pavel*, "Vtori bulgarski korpus v planovete na Vermachta I negovata politicheska rolia v zapadna Trakia 1943-1944", *Izvestia na voennistoricheskoto nauchno druzestvo*, 39, 1985, 210, *Jonchev Dimitr*, *Bulgaria I Belomoriето, voennopoliticheski aspekti*, (Oktomvri 1940 - 9 Septemvri 1941g), Sofia 1992, 181, *Daskalov Georgi*, *Dramskoto Vastanije*, Sofia 1992, 77.

4. *Daskalov-Koev*, 123-125

5. *Petrov Liudmil*, "Vunshnopoliticheski prichini I uslovia za strategicheskoto razvrushtane na bulgarskata armija prez vtorata svetovna voina (1939-9 Septemvri 1944), *Istoria na voennoto izkustvo*, *Voennen Istoricheski Sbornik*, 5, 1983, 99, *Jonchev Dimitr*, "Osiguruvane na otbranata na belomorskija brjag ot 2ri Korpus (Dekemvri 1943-Mai 1944g), *Voennen Istoricheski Sbornik* 1, 1992, 51.

6. *Jonchev*, ό. π., 133.

Με τη λογική λοιπόν της οχύρωσης του νησιού αλλά και της μόνιμης παρουσίας των Βουλγάρων στη Θάσο, επιστρατεύτηκαν ως και τα αρχαία μνημεία του νησιού. Το παρακάτω κείμενο είναι απόσπασμα μεταπολεμικής έκθεσης για την κατάσταση των αρχαίων μνημείων στην περιοχή της 13ης Εφορείας: «*Εντός του χώρου του θεάτρου (σσ. της Θάσου) κατεσκευάσθησαν διάφορα στρατιωτικά φυλάκια και εβλάβησαν βεβαίως εκ τούτων πολλά αρχιτεκτονικά μέλη. Διάφορα αρχιτεκτονικά μέλη του Ηρακλείου, της ρωμαϊκής αγοράς, του κυκλικού βωμού του Ποσειδωνείου και δύο βάσεις εκ της εισόδου του ιερού τούτου μεταφέρθησαν υπό των στρατιωτών εις διάφορα σημεία της νεωτέρας κωμοπόλεως, εχρησιμοποιήθησαν ευτυχώς χωρίς να κοπούν εις την κατασκευήν διαφόρων καταφυγίων και τον στολισμόν των κήπων των κατοικιών των ανωτέρων στρατιωτικών*»⁷.

ΔΙΟΙΚΗΣΗ

Παράλληλα άρχισε και η εγκατάσταση των βουλγαρικών διοικητικών και άλλων αρχών μια και, όπως είναι επίσης γνωστό, η Βουλγαρία δεν κατέλαβε αλλά ενσωμάτωσε την Ανατολική Μακεδονία και Θράκη στο βουλγαρικό κράτος. Έτσι πολύ σύντομα όλες οι ελληνικές αρχές αντικαταστάθηκαν από τις αντίστοιχες βουλγαρικές. Τοποθετήθηκαν νομάρχες, δήμαρχοι και κοινοτάρχες στα χωριά σε όλες τις βουλγαροκρατούμενες περιοχές, ενώ κάθε οικονομική, εκπαιδευτική, ακόμη και εκκλησιαστική δραστηριότητα πέρασε στον έλεγχο του βουλγαρικού κράτους. Ολόκληρη η βουλγαροκρατούμενη Μακεδονία και Θράκη αποτέλεσε διοικητική περιφέρεια του βουλγαρικού κράτους με το όνομα Μπελομόριε και πρωτεύουσα την Ξάνθη. Η Θάσος αποτέλεσε μία από τις 11 διοικητικές υποδιαίρεσεις της περιοχής⁸. Γνωρίζουμε ακόμη ότι η Θάσος αποτέλεσε εκπαιδευτική υποδιαίρεση που υπαγόταν στην περιφέρεια Ξάνθης μαζί με την Ξάνθη, την Καβάλα, τη Χρυσούπολη και την Ελευθερούπολη. Συστάθηκε επίσης δημόσιο ιατρείο μ' έναν γιατρό. Αργότερα ιδρύθηκε τελωνείο στο Λιμένα και το 1944 σταθμός ελέγχου διαβατηρίων στα Λιμενάκια πάντοτε με βάση την αντίληψη ότι οι περιοχές αυτές θα παρέμεναν στη Βουλγαρία για πάντα, οπότε όποιος αποβιβαζόταν στη νότια Θάσο θα έπρεπε να δείξει το διαβατήριό του, μια και εισερχόταν στο βουλγαρικό έδαφος από το νοτιότερο σύνορό του!⁹

7. *Ιστορικό Αρχείο Μακεδονίας*, Ιστορικά έγγραφα Καβάλας, ΑΕΕ=ΣΥΛ/12, ΑΒΕ 16, Έκθεσις περί ζημιών εις αρχαιολογικούς χώρους και μουσεία Ανατ. Μακεδονίας-Θράκης, Διευθυντής Παπαπέτρου, 80/4.5.1946, σ. 6-7 (42-43).

8. *Jonchev, Bulgaria*, 62.

9. *Daskalov Georgi*, "Izgrazdane na bulgarskata administratsija i politicheskata sistema v novoosvobodenite zemi na zapadna Trakija i istochna Makedonija (1941-1944), *Voennoistoricheski Sbornik*, 1992, 108, υποσ. 41, 111-113.

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ

Εξαιτίας της βουλγαρικής κατοχής, χιλιάδες Έλληνες εγκατέλειψαν την Ανατολική Μακεδονία και Θράκη για να καταφύγουν στη γερμανοκρατούμενη και ιταλοκρατούμενη Ελλάδα. Ωστόσο στην αρχή της Κατοχής ελάχιστοι ήταν οι Θασίτες που έφυγαν. Με βάση και πάλι τις βουλγαρικές πηγές μόνο 68 άτομα εγκατέλειψαν τη Θάσο ως τις 30 Σεπτεμβρίου 1941¹⁰. Κατά τις βουλγαρικές αρχές ο πληθυσμός του νησιού τον Αύγουστο του 1941 ήταν 18.550 άτομα, αριθμός που δημιουργεί προβλήματα καθώς σύμφωνα με την ελληνική απογραφή της 16ης Οκτωβρίου 1940 ο πληθυσμός της Θάσου ήταν 13.829 κάτοικοι¹¹. Από την άλλη μεριά ως το τέλος του 1941 μόλις δώδεκα Βούλγαροι έποικοι ζήτησαν να εγκατασταθούν στο νησί, ενώ για ολόκληρη την βουλγαροκρατούμενη περιοχή οι αιτήσεις έφτασαν τις 18.925¹². Σύμφωνα πάντως με βουλγαρικά στοιχεία το Μάρτιο του 1942 κατοικούσαν στη Θάσο 200 Βούλγαροι. Σύμφωνα με την ίδια πηγή ο ελληνικός πληθυσμός τον ίδιο μήνα έφτανε τους 12.200 κατοίκους, αλλά η καθαρά προπαγανδιστική αυτή πηγή είχε κάθε λόγο να μειώσει τον ελληνικό πληθυσμό της Θάσου και κατ' επέκταση ολόκληρης της Ανατολικής Μακεδονίας¹³. Σύμφωνα με τα βουλγαρικά αρχεία που επικαλείται ο Ντασκαλώφ ο πληθυσμός της Θάσου το 1943 ήταν 16.462¹⁴. Οπότε πάντοτε με βάση τις βουλγαρικές πηγές, για τις οποίες όμως έχουμε επιφυλάξεις, ο πληθυσμός της Θάσου μετά από δύο χρόνια βουλγαρικής κατοχής μειώθηκε κατά δύο χιλιάδες άτομα περίπου. Εμπειρικά πάντως γνωρίζουμε ότι δεκάδες Θασίτες είχαν εγκαταλείψει τη Θάσο και είχαν εγκατασταθεί στη Χαλκιδική, γεγονός που συνέβαλε στην ενίσχυση του αντιστασιακού κινήματος στην περιοχή, αλλά και στην ίδρυση του ναυτικού αντάρτικου, του Ελληνικού Λαϊκού Απελευθερωτικού Ναυτικού (ΕΛΑΝ).

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ

Με βάση την απογραφή του 1928 η πλειοψηφία των κατοίκων της Θάσου ήταν αγρότες, κτηνοτρόφοι και ψαράδες, ενώ μεγάλος ήταν και ο αριθμός των εργατών στα μεταλλεία, τα ορυχεία και τη βιομηχανία. Ελάχιστοι, μόλις 92 άτομα ασκούσαν

10. *Daskalov Georgi*, "Demografските protsesi v istochna Makedonija i zapadna Trakia (April-Dekemvri 1941g), Voenneni Istoricheski Sbornik, 6, 1991, 23-25.

11. Βασίλειον της Ελλάδος, Υπουργείον Εθνικής Οικονομίας, Πληθυσμός της Ελλάδος κατά την απογραφήν της 16ης Οκτωβρίου 1940, Αθήνα 1950.

12. *Daskalov Georgi*, "Demografските protsesi...", 30.

13. *Jaranov*, 317.

14. *Daskalov Georgi*, "Demografските protsesi v istochna Makedonija i zapadna Trakia (1 January 1942 – 25 Oktomvri 1944g), Voenneni Istoricheski Sbornik, 1, 1992, 39.

ελεύθερο επάγγελμα, ενώ μόλις 32 ήταν οι δημόσιοι υπάλληλοι. Πολύ υψηλός ήταν και ο αριθμός των ανεπάγγελτων, 825 άτομα σε σύνολο ενεργού πληθυσμού 3.738, μπορούμε όμως να υποθέσουμε ότι ήταν εποχιακοί εργάτες γης, καπνεργάτες κυρίως, καθώς είναι γνωστό ότι μεγάλος αριθμός των καπνεργατών της Καβάλας ήταν Θασίτες. Ερωτηματικά δημιουργεί και ο μεγάλος αριθμός των ατόμων που δεν δήλωσαν ή δεν όρισαν ακριβώς το επάγγελμά τους, 500 άτομα περίπου!¹⁵ Γεγονός είναι πάντως ότι η πλειοψηφία των Θασιτών ήταν φτωχοί άνθρωποι του μόχθου, πολλοί από τους οποίους ανάμεσά τους και πολλές γυναίκες, εργάζονταν ως εργάτες, εργάτες γης και συχνότατα ως εποχιακοί εργάτες στα καπνομάγαζα της Καβάλας.

Το γεγονός αυτό εξηγεί και τη μεγάλη πολιτική επιρροή της αριστεράς στο νησί. Στις εκλογές του 1932 το Ενιαίο Μέτωπο Εργατών και Αγροτών, που υποστηριζόταν από το ΚΚΕ, απέσπασε το 34,8% των ψήφων, ενώ το Αγροτικό και Εργατικό Κόμμα το 42,8% των ψήφων αφήνοντας για τα δύο μεγάλα κόμματα της εποχής, το Λαϊκό και το Κόμμα των Φιλελευθέρων το πενιχρό ποσοστό του 21%. Στις εκλογές του 1936 λίγους μήνες πριν από την επιβολή της μεταξικής δικτατορίας και λίγους μήνες μετά το αποτυχημένο βενιζελικό κίνημα της 1ης Μαρτίου 1935, το Παλλαϊκό Μέτωπο που υποστηριζόταν από το ΚΚΕ απέσπασε το 35,9% των ψήφων και αναδείχθηκε πρώτο κόμμα στο «κόκκινο» πλέον νησί. Ειδικά στο Μεγάλο Καζαβίτι η αριστερά υπερψηφίστηκε από την απόλυτη πλειοψηφία των κατοίκων, ενώ σε όλες τις κοινότητες πλην του Λιμένα η αριστερά ψηφίστηκε από το 1/3 περίπου των ψηφοφόρων και ήταν παντού πρώτο κόμμα¹⁶.

Περιττό να ειπωθεί ότι η Κατοχή χειροτέρεψε ακόμη περισσότερο την κοινωνική και οικονομική κατάσταση των Θασιτών. Η επίταξη της σοδειάς, οι αγγαρείες, η καταλήστευση των παραγωγικών πηγών και μέσων, και η επίταξη των επιχειρήσεων δημιούργησαν συνθήκες περαιτέρω υποβάθμισης. Μάλιστα οι βουλγαρικές αρχές, προφανώς επειδή στο νησί ήταν πολύ δύσκολο να υπάρξουν περιπτώσεις «βουλγαρογραμμένων», δηλαδή ανθρώπων που συνήθως από αδυναμία ή και τυχοδιωκτισμό δήλωναν βουλγαρική εθνικότητα και έπαιρναν και την αντίστοιχη υπηκοότητα με όλα τα προνόμια που αυτό συνεπαγόταν, αρχικά είχαν αποκλείσει τη Θάσο από τη διανομή αλευριού. Τελικά με την παρέμβαση κατοίκων στις βουλγαρικές αρχές στην Καβάλα και με τη μεσολάβηση ελληνομαθούς Βούλγαρου ιερέα, περιλήφθηκε και η Θάσος στις περιοχές διανομής αλευριού¹⁷.

15. Ελληνική Δημοκρατία, Στατιστικά αποτελέσματα της απογραφής του πληθυσμού της Ελλάδος της 15ης-16ης Μαΐου 1928, Εθνικών Τυπογραφείων, Αθήνα 1935, 522.

16. Βασίλειον της Ελλάδος, Στατιστικά βουλευτικών εκλογών της 26ης Ιανουαρίου 1936, Αθήναι 1938, 399.

17. ΓΑΚ Νομού Καβάλας, ΑΒΕ 7 (Αρχείο περιόδου 1941-1944), Στυλίδης Ν. Δημήτρης, «Αντιστασιακές Δραστηριότητες Κατοχής 1941-1944», Καβάλα Σεπτέμβρης 1984, χειρόγραφο σε τέσσερις σελίδες Α4.

Η ΕΘΝΙΚΗ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ

1. Το ΕΑΜ-ΕΛΑΣ

Με βάση τα παραπάνω στοιχεία είναι εύλογο να συμπεράνει κανείς ότι ενώ υπάρχουν και με το παραπάνω οι υποκειμενικές προϋποθέσεις για την ανάπτυξη αντιστασιακού κινήματος: αμιγής ελληνικός πληθυσμός, οικονομική εξαθλίωση και μεγάλη επιρροή της αριστεράς, οι αντικειμενικές συνθήκες είναι εντελώς απαγορευτικές: μικρό νησί με μικρή ενδοχώρα χωρίς μεγάλα δάση και βουνά, μεγάλη συγκέντρωση κατοχικών στρατευμάτων με βαρύ οπλισμό. Παρόλα αυτά οι Θασίτες πήραν ενεργό μέρος στην Εθνική Αντίσταση, έδωσαν πολλά θύματα και μετά το τέλος της Κατοχής ανταμείφθηκαν από το ελληνικό κράτος με τις ανάλογες περιποιήσεις: διώξεις, εξορίες και φυλακίσεις.

Κανείς για παράδειγμα δεν θυμάται τον Δημοσθένη Μποκοτσό του Βασιλείου από την Παναγιά. Ο Μποκοτσός πέθανε από ξυλοδαρμό στις φυλακές της Δράμας στις 27 Ιουνίου 1942. Δεν γνωρίζουμε τη δράση του φυλακισμένου Θασίτη. Γνωρίζουμε όμως ότι την ίδια περίοδο οι φυλακές ήταν γεμάτες από κομμουνιστές κυρίως αλλά και άλλα πρόσωπα που είχαν πάρει ενεργό μέρος στα γεγονότα της Δράμας (28-29 Σεπτεμβρίου 1941) κατά τα οποία η οργάνωση του ΚΚΕ στη Δράμα πραγματοποίησε ένοπλες επιθέσεις στη Δράμα και σε 25 περίπου χωριά της γύρω περιοχής. Ακολούθησε άγρια καταστολή, καταδίωξη και διάλυση των ένοπλων ομάδων καθώς και λήψη μέτρων αντιποίνων από την πλευρά των βουλγαρικών στρατευμάτων με ομαδικές εκτελέσεις κατοίκων. Στη διάρκεια των γεγονότων η ηγεσία του ΚΚΕ στην περιοχή σκοτώθηκε, δεκάδες στελέχη και μέλη του συνελήφθησαν, ενώ από τους διασωθέντες οι περισσότεροι κατέφυγαν στη γερμανοκρατούμενη Μακεδονία¹⁸.

Ο πρώτος πυρήνας αντίστασης στη Θάσο συγκροτήθηκε κατά τη διάρκεια του πανηγυριού του Προφήτη Ηλία, στο ομώνυμο εξωκλήσι ανάμεσα στον Θεολόγο και την Ποταμιά στις 21 Ιουλίου 1941 από τα κομματικά στελέχη του ΚΚΕ, Παναγιώτη Βυζιώτη από την Παναγιά, εξόριστο επί Μεταξά, που είχε πάρει και την πρωτοβουλία,

18. Εκτός από τον Μποκοτσό, που φαίνεται να έχει πάρει μέρος στα γεγονότα, άλλοι τρεις Θασίτες σκοτώθηκαν από τους Βουλγάρους την ίδια περίοδο. Πρόκειται για τον Δημήτριο Χατζηαργυρόπουλο από την Καλλιράχη, που εκτελέστηκε στις σφαγές της Δράμας της 29ης Σεπτεμβρίου 1941, τον εξηντάχρονο μοναχό Αναστάσιο Παπααβριήλ, που πέθανε στις 17.1.1942 από ξυλοδαρμό στην Πρώτη Σερρών και τον Δημήτριο Θεολογίδη του Γεωργίου από το Ραχώνι, που εκτελέστηκε στο Δοξάτο στις 10.3.1942. Και για τους τέσσερις υπάρχει εκεί όπου εκτελέστηκαν ληξιαρχική πράξη θανάτου, την οποία έχει αποδελτιώσει ο Δημήτρης Πασχαλίδης. Για τα γεγονότα της Δράμας βλ. *Πασχαλίδης Δημήτρης-Χατζηναστασίου Τάσος*, Τα γεγονότα της Δράμας 1941, εξέγερση ή προβοκάτσια; Δημοτική Επιχείρηση Πολιτιστικής και Τουριστικής Ανάπτυξης Δράμας, Δράμα 2003. Στο βιβλίο αυτό δημοσιεύεται πλήρης ονομαστικός κατάλογος των εκτελεσθέντων. Για την αποστολή Ερυθριάδη και την ανασυγκρότηση των οργάνων του ΚΚΕ στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη βλ. *Χατζηναστασίου*, 59-64, 89-91.

τον Σωτήρη Χριστοδούλου, τον Νικόλαο Καφαντάρη, τον Γιώργο Κοκκαλά¹⁹ από τον Θεολόγο, τον Δημήτρη Κοντό²⁰, τον Γιώργο Ζωντανό, τον Γιάννη Μπαρούνη κ.ά. Λίγο αργότερα συγκροτήθηκαν δύο ακόμη ομάδες, μία στην Ποταμιά με υπεύθυνο τον Γιώργο Μανίτσα²¹, και μία στα Λιμενάρια με υπεύθυνο τον Κώστα Μωραΐτη²². Στην πραγματικότητα οι ομάδες αυτές δεν ήταν παρά οι ανασυγκροτημένες οργανώσεις του ΚΚΕ στο νησί που την άνοιξη του 1942 έστειλαν αντιπροσώπους τους στη Θεσσαλονίκη για να έρθουν σε επαφή με την κοιματική καθοδήγηση, η οποία όμως τους ξανάστειλε πίσω στη Θάσο. Ήταν η εποχή κατά την οποία το Μακεδονικό Γραφείο του ΚΚΕ είχε αποφασίσει την αποστολή του Γιώργου Ερυθριάδη στην Καβάλα για την ανασυγκρότηση των διαλυμένων οργανώσεων του ΚΚΕ στην Ανατολική Μακεδονία μετά τα γεγονότα της Δράμας. Έτσι οι ανασυγκροτημένοι αυτοί πυρήνες έπρεπε να περιμεινουν την ανασύσταση του διαλυμένου μηχανισμού του ΚΚΕ στην περιοχή, την ίδρυση οργανώσεων του ΕΑΜ και των πρώτων τμημάτων του ΕΛΑΣ για να μπορέσουν να ενταχθούν στην οργανωμένη Εθνική Αντίσταση. Έτσι κι αφού το ΕΑΜ-ΕΛΑΣ εδραίωσε την παρουσία του στο Παγγαίο, το Σύμβολο, τα βουνά των Σερρών και το Τσάλ-νταγ, στάλθηκε στη Θάσο ο Σωτήρης Μαδεμλής για να φέρει σε επαφή τους Θασίτες αντιστασιακούς με το τμήμα «Ρήγας Φεραίος» του ΕΛΑΣ, που είχε τη βάση του στο Τσάλ-νταγ. Η περιοδεία του Μαδεμλή φαίνεται ότι είχε επιτυχία καθώς συγκεντρώθηκαν νέοι αντάρτες, όπλα, είδη ιματισμού και τρόφιμα. Αναφέρεται μάλιστα ως ένδειξη της προθυμίας των κατοίκων να συνεισφέρουν στον αγώνα το γεγονός ότι σε ορισμένες περιπτώσεις βρέθηκαν κοπέλες που πρόσφεραν τα προικιά τους, πετσέτες, κουβέρτες και άλλα είδη. Ετοιμάστηκε λοιπόν μια μεγάλη αποστολή με άντρες και υλικά τα οποία μεταφέρθηκαν στις εκβολές του Νέστου, στο Κοτζά-Ορμάν στα μέσα Ιανουαρίου 1944.

Η αποστολή όμως δεν είχε αίσιο πέρας. Την Πρωτοχρονιά ο Αντώνης Φωστηρίδης (Αντών-τσαούς) και οι άντρες του είχαν εξοντώσει το μικρό τμήμα του ΕΛΑΣ στο Τσάλ-νταγ, ενώ όσοι έφτασαν στο Κοτζά-Ορμάν πιάστηκαν αιχμάλωτοι από το τμήμα του εθνικιστή καπετάνιου Βαγγέλη Καρανάσιου από την Περιοτερώνα Καβάλας, ο οποίος από το Σεπτέμβριο του 1941 κρυβόταν στα δάση και τα βουνά του Κοτζά Ορμάν, της Λεκάνης και της Ξάνθης, γιατί είχε σκοτώσει Έλληνα συνεργάτη των Βουλγάρων²³. Ο Καρανάσιος είχε συγκροτήσει ένοπλη ομάδα με βάση το δά-

19. Αργότερα πολέμησε στον Δημοκρατικό Στρατό στον Εμφύλιο Πόλεμο (Μανωλίτσος Νίκος, Δοκιμασία, Το δεύτερο αντάρτικο στη Θάσο, Εκδοτική Ομάδα, Θεσσαλονίκη 1986, 22).

20. Πήρε μέρος στον Εμφύλιο Πόλεμο στον Δημοκρατικό Στρατό. Σκοτώθηκε το 1949 με προδοσία στη Θάσο (Μανωλίτσος, 23).

21. Στον Εμφύλιο Πόλεμο εκπρόσωπος της Νομαρχιακής Επιτροπής του ΚΚΕ (Μανωλίτσος, 25).

22. Στον Εμφύλιο Πόλεμο μέλος της στρατιωτικής διοίκησης του Δημοκρατικού Στρατού στη Θάσο. Παραδόθηκε με τον οπλισμό του το 1947 (Μανωλίτσος, 36).

23. Για τον Βαγγέλη Καρανάσιο βλ. Χατζηαναστασίου Τάσος, Αντάρτες και καπετάνιοι, η Εθνική

σος του Κοτζιά Ορμάν το 1943 και στη συνέχεια συνεργάστηκε με τους τουρκόφωνους εθνικιστές αντάρτες του Αντώνη Φωστηρίδη. Σύμφωνα με τον Σωτήρη Χριστοδούλου από το Θεολόγο, ο Καρανάσιος κράτησε δύο αιχμαλώτους, τον Δημήτρη Καναρά από τα Λιμενάκια και τον Βασίλη Κοκκαλά από το Θεολόγο, τους οποίους αργότερα δολοφόνησε²⁴.

Από τους διασωθέντες, ο Κώστας Χρυσάφης από τα Λιμενάκια γύρισε στη Θάσο και συμμετείχε σε μικρή ένοπλη ομάδα η οποία είχε στο ενεργητικό της την εκτέλεση του συνεργάτη των Βουλγάρων, Αθανάσιου Χούσιου. Πάντως το τμήμα αυτό έμεινε και πάλι ξεκομμένο χωρίς καθοδήγηση για αρκετούς μήνες ακόμη. Ένας άλλος διασωθείς, ο Γιώργος Γιαξής από το Θεολόγο²⁵, κατέφυγε στην Ιερισσό Χαλκιδικής όπου κατετάγη στο ΕΛΑΝ. Τέλος, ο Αγαμέμνων Φωτίου που είχε αποφύγει τη σύλληψη γύρισε στη Θάσο και πήρε μέρος στην αντίσταση²⁶. Στο μεταξύ το «κόκκινο νησί» συμμετείχε μαζικά, με την εύλογη ίσως εξαίρεση του Λιμένα, στις πολιτικές οργανώσεις της Εθνικής Αντίστασης, το ΕΑΜ και την ΕΠΟΝ. Σε ορισμένες μάλιστα περιπτώσεις χωριών, φαίνεται πως το σύνολο σχεδόν των κατοίκων οργανώθηκαν στις αντιστασιακές οργανώσεις.

Στις 10 Ιουλίου 1944 η διοίκηση του 26ου Συντάγματος ΕΛΑΣ που έδρευε στο Τσάλ-νταγ έστειλε στη Θάσο τον Κώστα Τσολάκη (ψευδώνυμο: Κίτσος), έφεδρο ανθυπολοχαγό για ν' αναλάβει τη διοίκηση του ένοπλου τμήματος της Θάσου²⁷. Όπως σημειώνει στο βιβλίο του ο υπασπιστής του 26ου Συντάγματος, Στέργιος Βαλιούλης, ο Τσολάκης «μαρτύρησε μέχρι να φτάσει –έπεσε σε διαδοχικές ενέδρες και μόνο στις 25 έφτασε στον προορισμό του»²⁸. Οι βουλγαρικές αρχές όμως καταδίωξαν τον Τσολάκη και στη Θάσο. Έστησαν μπλόκο στην Ποταμιά κατά την οποία φαίνεται πως σκοτώθηκε ένα άτομο κι έγιναν συλλήψεις. Μάλιστα τραυματίστηκε στο κεφάλι και ο καθοδηγητής του ΚΚΕ στη Θάσο, ο Γιώργος Μανίτσας. Κατέφυγε στο σπίτι του Αναστάσιου Λαντίσου, στα Κοίνυρα, όπου και τον περιέθαλψαν. Οι Βούλγαροι αναζητώντας τον Μανίτσα στα Κοίνυρα έκαψαν το σπίτι του Λαντίσου και συνέλαβαν τον γείτονά του, Χριστόδουλο Χριστοδούλου και το γιο του Γιάννη,

Αντίσταση κατά της βουλγαρικής κατοχής της Ανατολικής Μακεδονίας και της Θράκης, 1942-1944, Εκδοτικός Οίκος Αφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2003, 42, 116-126, 132-133, 143, 148-151, 165, 170-171, 175, 184, 194.

24. Χριστοδούλου Σωτήρης, «Από την αντίσταση στη Θάσο», *Εθνική Αντίσταση*, 45, Μάης 1985, 57-58.

25. Πέθανε στην Τσεχοσλοβακία ως πολιτικός εξόριστος (Μανωλίτσος, 24).

26. Στον Εμφύλιο Πόλεμο συμμετείχε στη στρατιωτική διοίκηση του Δημοκρατικού Στρατού της Θάσου. Το 1947 τον δηλητηρίασαν χωρικοί στους οποίους είχε καταφύγει για τροφοδοσία και εκεί τον βρήκαν οι χωροφύλακες και τον σκότωσαν. Στη συνέχεια του έκοψαν το κεφάλι και το περιέφεραν στα χωριά. (Μανωλίτσος, 36-37).

27. ΓΑΚ ΑΝΚ Α3, «Το ημερολόγιο του 26ου Συντάγματος του ΕΛΑΣ», 17 και 25.7.1944.

28. Βαλιούλης Στέργιος, Πολίτης β' κατηγορίας, 3η έκδοση, Θεσσαλονίκη 1985, 325.

αλλά ο Μανίσας διέφυγε χάρη στους συντρόφους του που τον απομάκρυναν εγκαίρως. Ο δε Χριστόδουλος Χριστοδούλου από τα βασανιστήρια έμεινε ανάπηρος όπως και ο γέρο-πατέρας του Λαντίσου. Όλες αυτές οι λεπτομέρειες αναφέρονται για να δειχθεί το πείσμα με το οποίο διεξαγόταν η σύγκρουση μεταξύ βουλγαρικών αρχών και κινήματος αντίστασης, που παρά τις θυσίες συνέχισε τη δράση του. Τελικά, η αποστολή του Τσολάκη είχε ως αποτέλεσμα την ενίσχυση της μικρής ένοπλης ομάδας της Θάσου, που έφτασε έτσι τους σαράντα πέντε άντρες και την οργανική ένταξή της πλέον στις γραμμές του 26ου Συντάγματος του ΕΛΑΣ. Το τμήμα αυτό του ΕΛΑΣ παρέμεινε στα βουνά του νησιού μέχρι την απελευθέρωση²⁹.

Έχουμε όμως και άλλες πληροφορίες για την αντίσταση στη Θάσο. Ο Δημήτρης Στυλίδης από την Παναγιά σε γραπτή έκθεσή του που βρίσκεται σήμερα στα Γενικά Αρχεία του Κράτους Νομού Καβάλας³⁰, αναφέρει ότι ο ίδιος με τους συντρόφους του, όλοι τους δηλωσίες κομμουνιστές, είχαν περισυλλέξει και αποκρύψει οπλισμό που προερχόταν από τους υποχωρούντες Έλληνες στρατιώτες, οι οποίοι τα πετούσαν στο δρόμο. Τα όπλα αυτά μαζί με άλλα υλικά στάλθηκαν αργότερα στην ομάδα του Βαγγέλη Καρανάσιου στο Κοτζά Ορμάν και φαίνεται ότι σ' αυτή την ομάδα εντάχθηκαν και Θασίτες, σύντροφοι του Στυλίδη, οι οποίοι ήταν το μεγαλύτερο διάστημα της Κατοχής αποκλεισμένοι από τους παλιούς τους συντρόφους ως δηλωσίες. Δεν γνωρίζουμε βέβαια τη στάση των Θασιτών αυτών όταν ο Καρανάσιος τελικά στράφηκε εναντίον του ΕΛΑΣ και ενεπλάκη σε συγκρούσεις μαζί του. Γνωρίζουμε όμως ότι ο ίδιος ο Στυλίδης και οι σύντροφοί του, που είχαν παραμείνει στο χωριό τους, έγιναν τελικά δεκτοί το 1944 στο ΕΑΜ-ΕΛΑΣ, στο οποίο συμμετείχαν πρόθυμα, όπως άλλωστε και η συντριπτική πλειοψηφία των κατοίκων της Παναγιάς. Στην πολύτιμη για μας έκθεση του Στυλίδη αναφέρονται επίσης τα εξής ονόματα αντιστασιακών συγχωριανών του που σκοτώθηκαν στη διάρκεια της Κατοχής: του Νικόλαου Νικολέρη, που εκτελέστηκε στη Θεσσαλονίκη στο στρατόπεδο «Παύλος Μελάς», του Δημήτρη Κουλαπτιζή και του Γεωργίου Στρατηγόπουλου, που σκοτώθηκαν από τους άντρες του Αντώνη Φωστηρίδη (Αντών-τσαούς) κατά τα γεγονότα της Πρωτοχρονιάς του 1944 στο Τσάλ-νταγ³¹ και του Γεωργίου Λαΐου που σκοτώθηκε από τους Βουλγάρους σε μπλόκο στην Παναγιά στις 2 Αυγούστου 1944.

29. Χριστοδούλου, 58. Ο Αναστάσιος Λαντίσος πέθανε πολιτικός εξόριστος στη Βουλγαρία.

30. Όπ. π.

31. Την Πρωτοχρονιά του 1944 ο Αντώνης Φωστηρίδης (Αντών-τσαούς) από τις Κρηνίδες Καβάλας επικεφαλής ανταρτικής ομάδας που απαρτιζόταν κυρίως από συμπατριώτες του Ποντίους επιτέθηκε και εξόντωσε το μικρό τμήμα του ΕΛΑΣ με την επωνυμία «Ρήγας Φεραίος» που δρούσε στο Τσάλ-νταγ. Σκοτώθηκαν 16-19 Ελασίτες, άλλοι δύο αιχμαλωτίστηκαν, ενώ ελάχιστοι πρέπει να ήταν αυτοί που διέφυγαν και το θάνατο και τη σύλληψη. Για την περιγραφή και ερμηνεία των γεγονότων βλ. Χατζηναστασί-ου, 129-134.

Αποσπασματικές πληροφορίες για την αντίσταση στη Θάσο έχουμε και από τον Νίκο Μανωλίτσο από το Θεολόγο³². Στην Κατοχή ήταν έφηβος και πήρε μέρος στην αντίσταση μαζί με τον αδερφό του, Δημήτρη, ως μέλος της ΕΠΟΝ, εκτελώντας κυρίως χρέη βαρκάρη μεταφέροντας από τη Θάσο στην απέναντι στεριά και κυρίως στη Χαλκιδική υλικά και άντρες. Στη Χαλκιδική είχαν καταφύγει πολλοί Θασίτες και οι περισσότεροι συμμετείχαν ενεργά στην Εθνική Αντίσταση. Ο Οργανωτικός Γραμματέας της Περιφερειακής Επιτροπής ΚΚΕ Χαλκιδικής ήταν ο Γιώργης Οικονομίδης (Μαύρος) από την Καλλιράχη, ενώ στην Ιερισσό επικεφαλής της οργάνωσης του ΕΑΜ αναφέρονται ο Νίκος Νικησιανιώτης από το Ραχώνι κι ο δάσκαλος Αργυρίου από την Καλλιράχη.

2. Το ΕΛΑΝ³³

Μεγάλη ήταν η συμμετοχή Θασιτών στον αγώνα κατά των κατακτητών στη θάλασσα. Μάλιστα η πρώτη μονάδα του ΕΛΑΝ στη Βόρειο Ελλάδα συστάθηκε από πέντε νεαρούς Θασίτες, οι οποίοι βρέθηκαν στη Χαλκιδική και συγκεκριμένα στην περιοχή της Ιερισσούς τον Απρίλιο του 1943. Ο οπλισμός τους αποτελείτο στην αρχή από ένα γυναικείο πιστόλι με τρεις σφαίρες, δώρο μιας δασκάλας (!), και δύο χειροβομβίδες. Βάση της ομάδας έγινε το νησάκι Αμμουλιανή στον κόλπο του Αγίου Όρους, το οποίο κατοικούνταν από εκατό περίπου οικογένειες προσφύγων, όλων οργανωμένων στο ΕΑΜ. Σύντομα όμως η μονάδα αυτή εξελίχθηκε σε μάχιμο ανταρτικό τμήμα, την VI μοίρα του ΕΛΑΝ. Η δράση της είχε από τη μια το χαρακτήρα της αντιστασιακής πειρατείας: επιθέσεις σε εχθρικά σκάφη και... απαλλοτρίωση των υλικών που μετέφεραν αλλά και των ίδιων των σκαφών και από την άλλη πραγματοποιούσε τη μεταφορά ανθρώπων της αντίστασης και υλικών από το ένα μέρος της Χαλκιδικής στο άλλο και κυρίως από και προς τις βουλγαροκρατούμενες περιοχές και ιδιαίτερα τη Θάσο. Μάλιστα σε περιόδους που η διέλευση του Στρυμόνα ήταν πρακτικά αδύνατη για το ΕΑΜ-ΕΛΑΣ, η μόνη εφικτή σύνδεση γερμανοκρατούμενης και βουλγαροκρατούμενης Ελλάδας ήταν από τη θάλασσα.

Μία από τις πρώτες επιχειρήσεις στην οποία είχε βοηθητικό ρόλο η μικρή ακόμη μοίρα του ΕΛΑΝ, αλλά η συμβολή των Θασιτών ήταν αποφασιστική, ήταν η απελευθέρωση των κρατουμένων κομμουνιστών από το νησί Άγιος Ευστράτιος (Αη-

32. Οπ.π. Ο Μανωλίτσος πολέμησε στο Δημοκρατικό Στρατό και μετά την ήττα του τελευταίου πέρασε στη Βουλγαρία, όπου έζησε εξόριστος 33 χρόνια. Το πλεονέκτημα της εργασίας του είναι ότι έχει καταγράψει πολλά ονόματα Θασιτών που είχαν πάρει μέρος στο ΕΑΜ και τον ΕΛΑΣ στη διάρκεια της Κατοχής.

33. Τα στοιχεία είναι παρμένα από το *Σπίντζος Σαράντης* (Καπετάν Φουρτούνας), ΕΛΑΝ VI. ΝΑΥΤΙΚΗ ΜΟΙΡΑ, σελίδες από την Εθνική Αντίσταση, Αθήνα 1986. Ο Σπίντζος μετά την Κατοχή καταδιωκόταν και διέφυγε στο εξωτερικό. Στη συνέχεια επέστρεψε, πήρε μέρος στον Εμφύλιο Πόλεμο στο Δημοκρατικό Στρατό και μετά την ήττα βρέθηκε στην Πολωνία, όπου παρέμεινε 33 χρόνια.

Στράτης) το καλοκαίρι του 1943. Στον Άη Στράτη είχαν παραμείνει εβδομήντα περίπου κομμουνιστές ξεχασμένοι από την κατοχική κυβέρνηση κι αποκομμένοι από το Κόμμα. Για δραπέτευση δεν γινόταν λόγος, αφού και να υπήρχε η δυνατότητα (κατάλληλο και διαθέσιμο σκάφος), δεν είχαν τέτοια γραμμή από το Κόμμα! Φυλακισμένος ή εξόριστος για να δραπετεύσει έπρεπε να έχει άδεια και εντολή από την οργάνωσή του, αλλιώς θεωρούνταν ύποπτος ή πράκτορας του εχθρού. Μια κομμουνιστική πρακτική η οποία συνεχίστηκε σ' όλη τη διάρκεια των διώξεων της αριστεράς μέχρι και το 1974.

Τελικά, δύο χρόνια μετά την ελληνική συνθηκολόγηση, το Μακεδονικό Γραφείο αποφάσισε την απελευθέρωση των εξορίστων και την επιχείρηση ανέλαβε ο Βασίλης Υψηλάντης από το Θεολόγο. Το σκάφος προσέφερε ένας άλλος Θασίτης, ο Νίκος Γ. Σοφιάς από το Λιμένα, ιδιοκτήτης ενός μικρού πετρελαιοκίνητου. Η επιχείρηση έληξε με επιτυχία και μάλιστα τους απελευθερωθέντες εξοριστούς ακολούθησε θεληματικά κι ένας χωροφύλακας από τους εντεταλμένους φρουρούς των εξορίστων!

Σε ό,τι αφορά το ΕΛΑΝ στα μέσα του 1944 διαθέτει τρία εξοπλισμένα σκάφη, το «Χαλκιδική», το «Θάσος» και το «Αμμουλιανή», ονόματα ενδεικτικά της προέλευσης των πληρωμάτων τους. Κάθε σκάφος είχε πλήρωμα δεκαέξι άντρες, οπλισμό δύο οπλοπολυβόλα και τον ατομικό οπλισμό του πληρώματος. Στα πλοία κυμάτιζε η ελληνική σημαία με τα γράμματα ΕΛΑΝ. Τη σημαία αυτή σήκωσε η VI μοίρα στις 20 Ιουλίου στο Άγιο Όρος που εγκαταλείφθηκε από τους Γερμανούς, αφού οι Ελανίτες πίεζαν το τελευταίο διάστημα τις φρουρές του στις Καρυές και στον Ακράθωνα. Έτσι η ορθόδοξη κοινότητα του Άθω έγινε η πρώτη απελευθερωμένη περιοχή στην Κεντρική Μακεδονία και μάλιστα από τον ΕΛΑΝ, στον οποίο συμμετείχαν κυρίως Θασίτες και Χαλκιδικιώτες.

Το ΕΛΑΝ όμως συνέχιζε τη δράση του και στη θάλασσα με αποτέλεσμα έως το τέλος Αυγούστου να μην μπορεί να περάσει εύκολα επιταγμένο πλοίο από τις θάλασσες του βορείου Αιγαίου. Οι καταλήψεις πλοίων, η απαλλοτρίωση των υλικών που μετέφεραν, ακόμη και η μετατροπή τους σε μάχημα σκάφη ήταν στην ημερήσια διάταξη. Έτσι μέχρι το τέλος της αντίστασης αλλά και τους πρώτους μήνες μετά την απελευθέρωση το ΕΛΑΝ ήλεγχε απόλυτα σχεδόν τους θαλάσσιους δρόμους επικοινωνίας μεταξύ της Καβάλας και της Θάσου με την Κεντρική Μακεδονία. Σε μια τέτοια επιχείρηση έχασε τη ζωή του ένας από τους πρώτους Θασίτες που εντάχθηκαν στην Εθνική Αντίσταση, ο Νίκος Καφαντάρης από το Θεολόγο, όταν το πλοίο του ΕΛΑΝ, του οποίου ήταν καπετάνιος, μία κατελημμένη από τους Γερμανούς ακταιωρός, έμεινε ακυβέρνητο λόγω βλάβης 15 χλμ. έξω από το λιμάνι της Σκύρου. Ο Καφαντάρης αρνήθηκε να εγκαταλείψει το σκάφος που προσέκρουσε στα βράχια, αφού πρώτα έδωσε εντολή στο πλήρωμα να πηδήξει στη θάλασσα για να σωθεί. Ο Καφαντάρης θάφτηκε πρόχειρα στις ακτές της Σκύρου

από έναν βοσκό που τον περισυνέλεξε³⁴.

ΕΘΝΙΚΗ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ

Θα κλείσουμε όμως τη σύντομη αυτή αναφορά μας στην Εθνική Αντίσταση στη Θάσο μ' ένα επεισόδιο που φανερώνει κατά τη γνώμη μου το πνεύμα, το ήθος και την ιδεολογία όχι μόνο των Θασιτών, αλλά της πλειοψηφίας των απλών αγωνιστών της Εθνικής Αντίστασης.

Το περιστατικό έλαβε χώρα μετά την πολιτειακή μεταβολή στη Βουλγαρία στις 9 Σεπτεμβρίου 1944 κατά την οποία το αριστερό Πατριωτικό Μέτωπο κατέλαβε την εξουσία με τη βοήθεια του Σοβιετικού Στρατάρχη Τολμπούχιν που στο μεταξύ είχε εισβάλει στη χώρα. Στις βουλγαροκρατούμενες περιοχές σήμανε η ώρα της απελευθέρωσης και στις πόλεις και τα χωριά εισέρχονταν οι μονάδες του ΕΛΑΣ. Ωστόσο στην πραγματικότητα οι Βούλγαροι δεν αποχώρησαν. Αντίθετα διαμορφώθηκε ένα ιδιότυπο καθεστώς δυναρχίας κατά το οποίο το ΕΑΜ εγκαθιστούσε θεσμούς αυτοδιοίκησης σε συνεργασία με τις δυνάμεις του Πατριωτικού Μετώπου και με την παρουσία του βουλγαρικού στρατού. Οι Βούλγαροι φυσικά δεν είχαν εγκαταλείψει τις βλέψεις τους για κάποιας μορφής έξοδο στο Αιγαίο και προφασίζονταν τις αναγκαιότητες συνέχισης του πολέμου κατά των Γερμανών για να μην αποσύρουν τα στρατεύματά τους. Παράλληλα, επιχειρήσαν να μεταφέρουν στη Βουλγαρία μεγάλο μέρος από τον πλούτο των κατεχόμενων περιοχών³⁵.

Όταν το τμήμα του ΕΛΑΣ που δρούσε στη Θάσο κατέβηκε στα χωριά και κατέλαβε το νησί, στα μέσα Σεπτεμβρίου, κατέλαβε επίσης πέντε βουλγαρικά πετρελαιοκίνητα σκάφη, τα οποία οι Βούλγαροι ετοιμάζονταν να τα περάσουν στη Μαύρη Θάλασσα. Ήταν ξύλινα σκάφη χωρητικότητας 100 τόνων. Είχαν ναυπηγηθεί στα καρνάγια της Θάσου από μια βουλγαροαρμενική εταιρεία που είχε κατασχέσει το ναυπηγείο του μαστρο-Γιώργη Γουργιώτη. Τα σκάφη κατελήφθησαν νύχτα αιφνιδιαστικά, αφού εξουδετερώθηκε ο Βούλγαρος σκοπός, και οδηγήθηκαν στη βάση του ΕΛΑΝ στην Ιερισσό. Οι Βούλγαροι διαμαρτυρήθηκαν έντονα και απαίτησαν από τη διοίκηση της VII Μεραρχίας του ΕΛΑΣ Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης να τους τα επιστρέψει. Προς στιγμήν απειλήθηκε σύγκρουση και τόσο οι βουλγαρικές, συμμαχικές πλέον, όσο και οι μονάδες του ΕΛΑΣ τέθηκαν σε επιφυλακή. Ο υπασπιστής της Μεραρχίας, Στέργιος Βαλιούλης, που επισκέφτηκε για το θέμα αυτό τη βουλγαρική στρατιωτική διοίκηση, στη γνήσια βαλκανική διπλωματική απάντησή του δήλωσε άγνοια και... αναρμοδιότητα για το συμβάν, οπότε και ο Βούλγαρος διοικητής εξέφρασε απλώς τη δυσαρέσκειά του και δεν δόθηκε συνέχεια. Από τα πέ-

34. Μαρτυρία του Ιωάννη Καφαντάρη, μέλους της ΕΠΟΝ Θεολόγου κι αδελφού του Νίκου, Θεολόγος Θάσου, 7 Σεπτεμβρίου 2003.

35. Βλ. Χατζηαναστασίου, 218-224.

ντε κατελιμμένα πλοία, τα τέσσερα δόθηκαν στις τοπικές αυτοδιοικήσεις του ΕΑΜ κι ένα έμεινε στο ΕΛΑΝ. Στο πλοίο αυτό κυβερνήτης ήταν ο Τάσος Παπαβασιλείου, πλοίαρχος του εμπορικού ναυτικού, από την Καλλιράχη. Μετά τη Βάρκιζα τα πλοία οδηγήθηκαν στον Πειραιά, απ' όπου δρομολογήθηκαν στη γραμμή Πειραιά-Αλεξάνδρεια για φορτία και επιβάτες προς όφελος κάποιας εταιρείας αετονύχηδων προφανώς. Έτσι τα πλοία που το αντιστασιακό κίνημα υφάρπαξε από τους Βούλγαρους προς όφελος του ελληνικού λαού, έμελλαν να πλουτίζουν κάποιους με «μεγάλα μέσα και δόντια» στο μεταπολεμικό καθεστώς³⁶.

Σημασία για μας ωστόσο, και θα τελειώσω με αυτή την πολύ χαρακτηριστική παρατήρηση, έχει η επισήμανση του Σαράντη Σπίντζου, του Καπετάν Φουρτούνα της VI μοίρας του ΕΛΑΝ:

«Τα οποία φυσικά σκάφη δεν ήταν Βουλγάρικα, διότι ναυπηγήθηκαν στη Θάσο από Θασίτικη ξυλεία, από Θασίους εργάτες και τεχνίτες 90 τοις εκατό (οι Βούλγαροι μόνο κουμάντο έκαναν) οι δε εργάτες και τεχνίτες δούλευαν σαν επίτακτοι με το ζόρι, τζάμπα και για ένα κομμάτι ψωμί μόνο. Δουλειά κάτω από απειλές, τρομοκρατία, ξύλο και κίνδυνο της ζωής τους κάθε στιγμή. Κανονικά λοιπόν αυτά τα πλοία ήταν Θασίτικα».

36. Σπίντζος, 71-76, Βαλιούλης, 457-462.